

SPANNING

EIGEN SCHULD, DIKKE BULT?

EIGEN SCHULD, DIKKE BULT?

Het aantal mensen met schulden in Nederland neemt in rap tempo toe. Nadja Jungmann, deskundige op het gebied van schulden en incasso, maakt zich grote zorgen over de groeiende groep van mensen die buiten de boot vallen, omdat ze niet voor schuldhulpverlening in aanmerking komen. David Hollanders laat zien dat de motivatie van het kabinet-Rutte II om door bezuinigingen de staatsschuld omlaag te brengen niet deugt. Als Nederland al een probleem met schulden heeft, dan zijn het de private (hypotheek)schulden. Private schulden die bovendien alleen maar groter worden, bijvoorbeeld door de invoering van het leenstelsel per 1 januari 2015. Jacco Hoekstra, hoogleraar lucht- en ruimtevaarttechniek in Delft, is fel tegenstander van deze ingrijpende maatregel, omdat hij vreest dat door het schuldenstelsel de ongelijkheid tussen rijke en arme studenten zal toenemen. Ook huurschulden zijn een groeiend probleem. Winnie Terra, bestuurslid van Huurdersvereniging Amsterdam, stelt dat de huurverhogingen een ramp zijn voor mensen met een laag of modaal inkomen. Als er niets gebeurt, zal Amsterdam volgens haar veranderen in een gedeelde stad,

waarin de rijken in de populaire wijken binnen de ring wonen en de armen daarbuiten. In het allerlaatste deel van Ons Kapitaal bespreekt Ronald van Raak de historicus Johan Huizinga, die zich verzette tegen het idee dat politiek alleen maar een spelletje is. Naar aanleiding van het interview met Paul Ulenbelt over het basisinkomen zijn er enkele reacties binnengekomen van mensen die vinden dat de SP het basisinkomen moet omarmen. Ulenbelt legt uit waarom je met een basisinkomen voor iedereen de armoede niet oplost. SP-senator Arda Gerkens houdt een warm pleidooi voor de bescherming van privacy, want iedereen heeft volgens haar wel iets te verbergen en het recht daarop is een groot goed. Marianne Junger, hoogleraar 'Studies Maatschappelijke Veiligheid' in Enschede, betoogt verder in *Spanning* dat vroegtijdige interventies bij moeder en kind op lange termijn kunnen leiden tot minder criminaliteit. Op de achterkant gaat Peter Sas in op het onlangs verschenen rapport van Human Rights Watch, waarin de mensenrechtenorganisatie stelt dat Israël oorlogsmisdaden heeft begaan tijdens de aanvallen op Gaza.

THEATER DE MOED

Het experiment om de grote zaal van ons partijkantoor om te dopen in Theater De Moed beleeft zondag 16 november de derde editie. Als het aan ons ligt, wordt dat niet de laatste keer en gezien het programma moet het een volle bak worden. De Comedy-train doet Theater De Moed aan. Stand-up comedians Thijs van Domburg en René van Meurs gaan met de vaart van een intercity over het podium. De muziek is van Monroe. De bandleden van Monroe hebben zonder uitzondering al hun sporen verdiend, hier in Nederland en ver over de grens. De grote Nederlandse podia zijn al bespeeld, maar nog niet in deze

combinatie. Wees getuige van een van hun eerste optredens in deze combinatie.

De voorstelling duurt van 14.00 uur tot 16.30 uur.

Zaal open: 13.30 uur

Entree: € 5,-

Reservering: Kijk op SPnet.nl

INHOUD

- 3 **SCHULDHULPVERLENING IN NEDERLAND DREIGT UNIEKE KARAKTER TE VERLIEZEN**
- 6 **BEZUINIGINGEN RUTTE II GOED VOOR BELEGGERS, SLECHT VOOR BURGERS**
- 8 **LEENSTELSEL MAAKT ONGELIJKHEID GROTER**
- 10 **HUURSCHULDEN, EEN GROEIEND PROBLEEM**
- 13 **ONS KAPITAAL 12 (SLOT)**
- 14 **BASISINKOMEN GEEN OPLOSSING VOOR ARMOEDE**
- 16 **WE HEBBEN TOCH NIETS TE VERBERGEN?! PRIVACY-DEBAT GEKAAPT DOOR DE (ON)SCHULDVRAAG**
- 18 **JEUGDCRIMINALITEIT HET BELANG VAN VROEGTIJDIG INGRIJPEN**
- 20 **'IN ONS STRAATJE'**

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Hans van Heijningen

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Tiny Kox

Ronald van Raak

Arjan Vliegenthart

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Femke Broekhuijsen

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

foto cover

Corbis / Hollandse Hoogte ©

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

SPANNING OKTOBER 2014

SCHULDHULPVERLENING IN NEDERLAND DREIGT UNIEKE KARAKTER TE VERLIEZEN

INTERVIEW MET NADJA JUNGSMANN

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Archief Nadja Jungsmann

Volgens schuldhelpverleningsdeskundige Nadja Jungsmann heeft een op de tien huishoudens in Nederland grote financiële problemen. Zij maakt zich vooral zorgen over de groeiende groep mensen met onoplosbare schulden. 'Daar moeten we echt iets aan doen'.

› **Kunt u in het kort schetsen hoe de schuldhelpverlening in Nederland geregeld is?**

'Ja, als mensen schulden hebben dan is de eerste plek om naartoe te gaan de gemeente. De gemeenten doen van

alles rondom schulden. Zij proberen veel aan preventie te doen. Dat lukt niet overal even goed, maar zij hebben wel een taak om aan schuldpreventie invulling te geven. Daarnaast kun je voor advies over kleine en grote schulden bij de gemeente terecht. Voor grote schulden kun je naar de gemeente om te kijken of er een betalingsregeling getroffen wordt. Als schulden zo hoog zijn dat dit niet reëel is, dan wordt een schuldregeling getroffen. Dat duurt drie jaar. Je moet dan leven van een inkomen rond bijstandsniveau, je mag geen nieuwe schulden maken en je moet een maximale inspanning leveren om meer inkomen te verwerven. Werken schuldeisers niet mee, want dat is vrijwillig, dan kun je naar de rechter. Je kunt dan proberen ze te dwingen

om met de gemeente mee te werken of bij de rechter een wettelijke schuldsanering te krijgen.'

› **Is dit Nederlandse systeem van schuldhelpverlening uniek in vergelijking met de ons omringende landen?**

'Wat uniek is, is wat in jargon het minnelijke traject heet. Dit is het deel waarin we op vrijwillige basis aan schuldeisers vragen om mee te werken aan een schuldregeling. Inmiddels wordt ook door de ons omringende landen steeds meer geprobeerd om schulden buiten de rechter om te regelen. Toen ik vijftien jaar geleden begon te werken in de schuldhelpverlening, kreeg ik geregeld buitenlandse gasten op bezoek die ons unieke systeem kwamen bekijken. Wat daar het meest uniek aan was, was dat we al

begin jaren negentig in officiële stukken vaststelden dat schuldhulpverlening integraal moest zijn, wat wil zeggen dat we niet alleen de schulden willen oplossen, maar ook de oorzaken willen wegnemen. Dat kan beter bij de gemeente dan bij de rechter, omdat je op gemeentelijk niveau beter verschillende vormen van hulpverlening kunt combineren.'

› **Hoeveel mensen deden vorig jaar een beroep op schuldhulpverlening?**

'We hebben geen precieze cijfers, maar de branchevereniging van schuldhulpverlening en sociaal bankieren, de NVKK, heeft een grote landelijke dekking en daar hebben vorig jaar 90.000 mensen een beroep op schuldhulpverlening gedaan. Tel daarbij op dat niet alle gemeenten lid zijn en dat ook werkgevers schuldhulpverlening vaker inkopen, dan kom je uit op ruim 100.000 mensen. Dat is maar een fractie van de mensen die het nodig hebben. Er is een veel grotere groep die zijn schulden niet zelfstandig kan oplossen, maar die komt in de huidige setting niet naar de schuldhulpverlening toe. Soms omdat ze niet weten dat het bestaat, soms omdat ze niet aan de voorwaarden willen of kunnen voldoen.'

› **Neemt het aantal mensen in de schuldhulpverlening toe?**

'Ja, sinds 2008 is dat aantal zeker verdubbeld. Ook zie je aan landelijke cijfers dat de schuldenproblematiek toeneemt. Dit zie je bij de monitor betalingsachterstanden van het ministerie van SZW, maar dat zie je ook aan de toename van het aantal mensen met een betalingsachterstand van zorgpremie of huur.'

› **Wat zijn de grootste risicogroepen?**

'Laat ik vooropstellen dat de houding cruciaal is. Bij risicogroepen zijn we geneigd om in demografische groepen, zoals alleenstaande ouders of alleenstaande mannen, te vervalLEN. Als je kijkt naar die groepen dan zie je wel dat jongeren oververtegenwoordigd zijn, maar als je dat corrigeert op houding dan valt dat weg.

Nadja Jungmann is lector *Schulden en Incasso* bij de Hogeschool Utrecht.

Daarnaast heeft ze haar eigen organisatieadviesbureau Social Force.

Onderzoek van Nibud laat zien dat iedereen in de schulden kan komen; maar als het je ontbreekt aan bepaalde minimale vaardigheden, dat wil zeggen een basaal lees- en rekenniveau, dan is de kans twee keer zo groot. Als je het niet belangrijk vindt om een buffer te hebben of als je ondanks schulden je oude leefpatroon aanhoudt, dan is de kans nog vele malen groter. Wat je ziet is een substantiële groep met lage inkomens. Daar speelt nog wel een ding, want het is steeds moeilijker om van een bijstandsuitkering rond te komen. Er gebeurt zoveel in de vaste lasten, dat er volgend jaar een nog grotere groep mensen is die niet kan rondkomen, ongeacht hun houding. Het stereotype beeld van iemand in de schulden dat je krijgt van een tv-programma als *Dubbeltje op zijn kant* klopt in veel gevallen niet. Een grote groep redt het gewoon niet, omdat de vaste lasten te hoog zijn in relatie tot het inkomen.'

› **Wat voor type schulden komt het meest voor?**

'Met stip op 1 staat de Belastingdienst. Dat is de combinatie van toeslagen en inkomstenbelasting. Maar het zijn heel veel toeslagen. Vanuit die achtergrond staan zorgverzekeraars op twee. Banken stonden jarenlang hoog in de top 10, maar dat is in de afgelopen jaren erg veranderd. Het oude beeld van mensen met grote

persoonlijke leningen is echt wel verleden tijd.'

› **Hoe zijn deze schulden ontstaan? Is het eigen schuld of vooral pech?**

'Het loopt vaak door elkaar heen. Het ontbreekt ons aan cijfers hoeveel procent de ene groep en hoeveel procent de andere groep. Als je vraagt naar de oorzakenkant dan weten we het niet goed. Het kan zijn dat mensen murw zijn geworden, doordat de dynamiek van schaarste bezit van ze heeft genomen, waardoor ze minder verstandig beslissingen nemen, meer bij de dag leven en hun IQ zelfs daalt. Het kan ook zijn dat ze al op een bepaalde manier met geld omgingen voordat de schulden ontstonden, of dat ze hun baan zijn kwijtgeraakt. Als je kijkt naar de oplossingskant dan is het wel zo dat er bij meer dan de helft van de mensen die een beroep doen op schuldhulpverlening nog wel wat aan hun houding moet gebeuren om op termijn uit de schulden te komen. Daarmee bedoel ik de bereidheid om concessies te doen om op bepaalde posten te bezuinigen of de mate waarin mensen zich verantwoordelijk voelen voor hun schuldsituatie. Om schulden op te lossen is het dus belangrijk dat schuldhulpverlening zich primair bezighoudt met de houdingsvraag en daarna pas met hoe hoog je schuldenpakket is, want dat is in de meeste gevallen niet de kern van het probleem.'

› **Hoe wordt bepaald wie voor schuldhulpverlening in aanmerking komt en wie niet?**

'Dat doen gemeenten. Daar heb je twee trappen in. De eerste trap ligt in het beleidsplan. Wie laten we toe, wie laten we niet toe. Gemeenten zijn daar heel streng in geworden. Op te veel plekken te streng. Dat komt door onduidelijkheid rondom de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening, die in 2012 in werking is getreden. Wat je ziet is dat veel gemeenten de wet gebruikt hebben om criteria enorm aan te scherpen. Onder invloed van het hele eigen verantwoordelijkheidsdenken hebben we er op een aantal plekken maar gelijk aan toegevoegd dat mensen hun administratie op orde moeten hebben als ze zich melden. Wat gek is, want dat is voor veel mensen nou juist het probleem.'

De tweede trap is toetsing op motivatie en vaardigheden. Dat gaat op een aantal plekken heel goed, maar op een aantal plekken komen mensen niet door de screening terwijl ze er wel door zouden moeten komen. Dan heb je wel een probleem, want schuldhulpverlening tegen betaling mag niet in Nederland. Dat is een groot goed en dat moeten we zo houden. Er wordt nu gewerkt aan een AMvB (Algemene Maatregel van Bestuur) voor private schuldbemiddeling waarbij je degene met schuld geen geld mag geven, maar er wel schuldhulpverlening tegen betaling komt. Als je ziet wat marktwerking op verschillende plekken teweeg heeft gebracht, dan heb ik grote twijfels of we dat moeten willen in de schuldhulpverlening, maar het komt eraan. Aan de andere kant zie je dat mensen nergens anders heen kunnen als ze niet verhuizen, omdat ze geen keuzevrijheid hebben. Als je net in de verkeerde gemeente woont heb je pech. Omdat het gaat om grote aantallen mensen met onoplosbare schulden, kunnen we het ons niet permitteren dat het in een aantal gemeenten niet goed gaat.'

› **Wat vindt u in zijn algemeenheid van de kwaliteit en effectiviteit van de schuldhulpverlening in Nederland?**

'Rondom effectiviteit weten we niet genoeg. Wat we wel weten is dat het lokaal heel wisselend is. Het kan absoluut goed, maar op lang niet alle plekken zet iedereen zijn beste beentje voor, overigens niet altijd uit onwil, want het komt soms ook door bezuinigingen. Dat geldt ook voor de rechterlijke macht. We zien hele grote verschillen in de manier waarop rechters omgaan met mensen met financiële problemen. Het is dus zowel bij de gemeente als bij de rechter een loterij. Ik denk als je naar ons systeem kijkt dan zie je dat we jarenlang mensen uit het buitenland op bezoek kregen omdat we het zo goed deden. Maar op dit moment gaat het niet goed, het kan beter. De grootste zorg is wat te doen met de mensen voor wie de schuldregeling te hoog gegrepen is. Het grootste probleem bij die groep

MEER NEDERLANDERS MET GROTE SCHULDEN

Het aantal mensen met grote schulden is vorig jaar toegenomen met 5 duizend tot 89 duizend mensen. Ook de gemiddelde hoogte van de schulden is in 2013 met 4 duizend euro gestegen naar 38 duizend euro, zo blijkt uit de Schuldenmonitor 2013 van de Raad voor Rechtsbijstand.

Tegelijkertijd werden minder mensen geholpen: het aantal mensen in de wettelijke schuldsanering nam af van 14 duizend naar 12 duizend.

is dat de overheid de laatste jaren meer incassobevoegdheden naar zich toe heeft getrokken. Dit betekent dat de overheid steeds vaker direct geld incasseert van de bankrekening. Dat er steeds meer verrekend wordt door de Belastingdienst met toeslagen. Dat er daardoor gaten vallen in de budgetten van mensen, waardoor ze ver onder de bijstandsnorm uitkomen en nieuwe schulden onvermijdelijk zijn. De overheid brengt deze mensen dus nog verder in de problemen.'

› **Zijn malafide schuldhulpverleningsbureaus een groot probleem?**

'Ja, die zijn zeker een probleem. Onder andere vanuit de branchevereniging wordt er van alles aan gedaan om ze op te sporen. Maar soms gaan ze failliet en duiken ze later toch weer op. Wat dat betreft is de AMvB, waardoor ook de private markt schuldhulpverlening mag bieden, niet iets waar je rustiger van wordt. Met de AMvB wordt het probleem straks nog groter.'

› **Wat zijn effectieve vormen om te voorkomen dat iemand in de schulden komt?**

'Wat we de afgelopen tijd gedaan hebben is veel onderzoek naar preventie-interventie voor het ministerie van SZW. Dus wat is nou de effectiviteit van een budgetcursus, wat is de effectiviteit van lessen op lage en middelbare scholen, wat is de effectiviteit van adviesgesprekken, wat is de effectiviteit van de inzet van vrijwilligers? Wat je ziet is dat al die interventies effect hebben, in elk geval op korte termijn. Wat je ook ziet is dat het ons eigenlijk ontbreekt aan goede standaarden voor hoe je ze uitvoert,

waardoor elke gemeente het anders doet en je grote verschillen in effectiviteit hebt. Weet je, dit is een veld dat geen traditie heeft met wetenschappelijk onderzoek. Als je dat vergelijkt met de reclassering dan weten wij misschien vijf procent over de effectiviteit van ons handelen.'

› **Wat zou er moeten veranderen in de schuldhulpverlening?**

'Er moet een oplossing komen voor de groep mensen voor wie een schuldregeling niet mogelijk is, want die groep die groeit en groeit en de problemen stapelen zich daar op.

Ten tweede moet er een harde beslagvrije voet komen. Dat houdt in dat mensen altijd minimaal 90 procent van de bijstandsnorm tot hun beschikking hebben (wat in Nederland eigenlijk al geen bestaansminimum is), want als ze dat al niet hebben, dan is het onvermijdelijk dat er nieuwe schulden ontstaan. Nu zijn er in Nederland tig mensen die onder de beslagvrije voet leven. Ook is een Rijksincassovisie nodig om te bepalen hoeveel verrekening we willen. Welke overheden mogen direct met hun vingers aan mijn bankrekening komen? Want ook daar zijn de gevolgen heel groot. En ten derde moeten we kijken naar voor wie de schuldregeling is weggelegd en voor wie niet. Nu vallen mensen onterecht in de groep met onoplosbare schulden. Daar moeten we echt iets aan doen.'

› **Wat voor gevolgen zullen de bezuinigingen op de schuldhulpverlening hebben?**

'Wat we weten is dat wanneer gemeenten een euro in schuldhulpverlening investeren, ze gemiddeld 2,20 euro aan kosten op andere terreinen besparen. Gemeenten gaan met bezuinigingen op schuldhulpverlening kosten creëren. Dat is niet de manier waarop ze ernaar kijken, maar dat zouden ze wel moeten doen. Vraag een medewerker jeugdzorg, vraag een medewerker GGZ, vraag een medewerker verslavingszorg, ze zullen allemaal zeggen dat 70 tot 80 procent van hun klanten grote schulden heeft en dat die schulden andere hulpverlening in de weg staan. Financiën zijn de basis van je bestaan en gemeenten die daarop bezuinigen snijden zichzelf in de vingers.'

BEZUINIGINGEN RUTTE II

GOED VOOR BELEGGERS, SLECHT VOOR BURGERS

Tekst: David Hollanders Foto: Peter Hilz / Hollandse Hoogte ©

Het belangrijkste doel van het kabinet-Rutte II is bezuinigen. Alle overige plannen worden ingeperkt door het maximum begrotingstekort van 3 procent (van het nationale inkomen). De reële doelstellingen werkloosheidsbestrijding, economische groei, onderwijs, milieu en zorg zijn alle ondergeschikt aan deze monetaire bezuinigingsdoelstelling. Alleen voor de redding van SNS Reaal werd in 2013 een uitzondering gemaakt.

De 3-procentnorm is – samen met het plafond van 60 procent voor de staatsschuld – onderdeel van het zogenaamde Stabiteits- en Groeipact (sgp). De Europese Commissie en de Nederlandse regering proberen daarbij aan te tonen dat een plafond voor de overheidsschuld niet voor niets bindend opgelegd wordt, dat het ook verstandig is. Bezuinigen leidt – zo is het verhaal – tot meer vertrouwen onder beleggers, tot minder rente-uitgaven voor de overheid, en vervolgens tot meer groei en meer banen. Het voorkomt bovendien dat ‘de rekening’ wordt doorgeschoven naar toekomstige generaties. Bezuinigingen zijn dus niet beperkend voor banen en groei maar juist faciliterend.

TIEN REDENEN TEGEN HET KABINET

Deze voorstelling van zaken is op zoveel manieren intellectueel zwak en politiek leugenachtig, dat de helderheid vereist de bezwaren systematisch op te sommen. Overigens zijn er wel degelijk redenen om overheidsschuld te verwerpen – zoals Marx al aangaf, kan de overheid vermogenden beter belasten dan van ze te lenen – maar dat zijn net niet de redenen die het kabinet geeft. Bij deze een overzicht.

1. Het onderzoek waarop het ministerie van Financiën (MinFin) zich baseert, is ondeugdelijk. De Miljoenennota 2013 haalt het werk

van Rogoff en Reinhart aan. Het belangrijkste artikel van deze economen bleek evenwel meerdere fouten te bevatten, onder andere in hun Excel-sheets.¹ De effecten van overheidsschuld bleken overschat te zijn. Bovendien wordt overheidsschuld volgens deze auteurs pas een mogelijk probleem boven de 90 procent, waar de Nederlandse schuld met 68,6 procent ruim onder zit. Dus zelfs volgens de theoretische inzichten van MinFin heeft Nederland geen probleem.

2. Volgens het CPB heeft Nederland een structureel houdbaarheidsoverschot.² Volgens het CPB zijn dus alle toekomstige overheidsinkomsten tezamen *groter* dan alle toekomstige overheidsuitgaven. Het kabinet volgt in alles het CPB, behalve op dit punt.

3. De rente in Nederland is historisch laag. De rente-uitgaven zijn (daarom) ook zeer laag. Zoals econoom Bas Jacobs stelt: “De staatsschuld is inderdaad gestegen, maar de rente op de Nederlandse obligaties is zoveel meer gedaald dat de overheid nu minder uitgeeft aan rente op de staatsschuld dan in 2008, voordat de crisis begon. Sterker, de overheidsuitgaven aan rente staan op het laagste niveau (in procenten van het bbp) in 43 jaar tijd.”³ Bovendien is er een negatief verband tussen de overheidsschuld en de rente. Een hogere schuld leidde de afgelopen jaren dus *niet* tot een hogere rente, terwijl opeenvolgende ministers van Financiën het tegendeel blijven beweren.

4. De overheidsschuld is historisch niet hoog. Zo was de overheidsschuld hoger in de periode 1950-1962 en 1985-1996, toch geen jaren waarin het slecht ging met Nederland. (Omgekeerd was de overheidsschuld begin jaren

tachtig lager dan de magische 60-procentsgrens, maar dat kon een recessie niet verhinderen.)

5. De enige reden voor de stijging van de overheidsschuld in 2008 van 42,9 procent naar 54,8 procent was de redding van ABN Amro en ING. De enige reden voor de overschrijding van de 3-procentnorm in 2013 (begrotingstekort 5,2 procent) was de redding van SNS Reaal. Dit betekent dus dat het kabinet de 3-procentnorm wel degelijk los laat, maar alleen als het belang van banken daarom vraagt.

6. *Als* Nederland een te grote schuld heeft, dan is bezuinigen slechts een van de twee mogelijkheden. De andere mogelijkheid is om de belasting te verhogen. Daarvoor komen – gezien punt 5 – met name banken in aanmerking. Ook zou de vermogensbelasting verhoogd kunnen worden. Zoals Piketty in *Capital in the Twenty-First Century* opmerkte: “*Europe is the most extreme case: it has both the highest level of private wealth in the world and the greatest difficulty in resolving its public debt – a strange paradox*”.⁴

7. Samenhangend met punt 5: de private (hypotheek-)schulden zijn een veel groter probleem in Nederland dan de overheidsschuld. Private schulden zijn zowel historisch als internationaal vergelijkend hoog. Private schulden leiden tot te grote banken en verminderde overheidsinkomsten (door de renteaftrek). Als het kabinet echt iets aan schulden wil doen, dient het de hypotheekrenteaftrek en de renteaftrek voor bedrijven te schrappen.

8. Het kabinet doet het voorkomen alsof de 3- en 60-procentnormen in het belang van de burger zijn. In werkelijkheid heeft deze regel eerst en vooral als doel om beleggers gerust te stellen die veilig willen

Een lachende minister Dijsselbloem tijdens Prinsjesdag 2014. Ten onrechte, want ook volgend jaar wordt er weer flink bezuinigd door het kabinet Rutte II.

beleggen en zouden kunnen twijfelen aan de kredietwaardigheid van Nederland. Daarbij hebben beleggers geen last van bezuinigingen op onderwijs en zorg.

9. Nederland zit al jaren in een zogenaamde balansrecessie. In een balansrecessie is niet het probleem dat er weinig geproduceerd kan worden, maar dat er minder geproduceerd wordt dan mogelijk is. Dat blijkt uit hoge werkloosheid en lage investeringen. Een balansrecessie komt dus niet door slechte kapitaalgoederen of een slecht opgeleide beroepsbevolking, maar door vraaguitval. Bedrijven investeren niet en huishoudens besteden niet. In zo een crisis moet de overheid juist besteden, anders creëer je hoge werkloosheid.
10. Nederland heeft een betalingsbalansoverschot van circa 9 procent. Dit komt volledig ten goede aan private bedrijven als winst, terwijl de overheid een tekort heeft. Dat is des te meer reden om bedrijven te

belasten. Los daarvan, als Griekenland, Portugal en Spanje meer moeten exporteren dan importeren, dan zullen er toch landen moeten zijn die een betalingsbalanstekort accepteren. Dat zouden vooral landen moeten zijn die al jaren lonen matigen en een betalingsbalansoverschot hebben. Dat zijn precies Nederland en Duitsland. In Europa hoeft niet het fiscale beleid gecoördineerd te worden –zoals Rutte II beweert– maar het loonbeleid. De lonen moeten stijgen in Nederland en Duitsland om het idioot grote betalingsbalansoverschot in die landen te verminderen, *waardoor* Griekenland en andere landen kunnen exporteren.

MOTIVATIE KABINET DEUGT NIET

Samenvattend: de eigen motivatie van het kabinet is gebaseerd op ondeugdelijk onderzoek en wordt niet onderschreven door het CPB. Voor het redden van banken wordt de regel niet gehanteerd. En voor zover er een

schuldenprobleem is, wordt dat gevormd door private schulden. De enige reden om dan toch te bezuinigen is het verkleinen van de overheid en het geruiststellen van beleggers.

BELASTEN VAN VERMOGENS

Dat neemt niet weg dat het veel beter is om vermogende beleggers te belasten in plaats van geld van ze te lenen. Dat was ook de reden dat Marx sceptisch stond tegenover overheidsschuld. Maar zelfs de mogelijkheid van het belasten van vermogens wordt door dit kabinet genegeerd.

STABILITEITS- EN GROEI-PACT OPZEGGEN OF VERANDEREN

Helaas is het onmogelijk om het Stabiliteits- en Groei-pact eigenhandig te veranderen en politiek lastig om het te negeren. In de woorden van de Duitse politicoloog Fritz Scharpf: *“far-reaching changes in the governance of the Monetary Union which have created a regime in which neoliberal policies became structurally entrenched. They no longer depend on actors’ neoliberal convictions and are thus largely immune to theoretical challenges and political opposition.”*⁵ De politieke slotsom is daarmee dat Nederland ofwel het sgp moet opzeggen, ofwel moet pogen om het met andere landen (in bijzonder Italië en Spanje) te veranderen. Dat betekent dat Nederland niet langer optrekt met Duitsland, Finland en Oostenrijk. Zoals zo vaak, begint een economische verandering dus met een politieke koerswijziging.

- 1 Zie T. Herndon, M. Ash en R. Pollin (2013), *Does High Public Debt Consistently Stifle Economic Growth? A critique of Reinhart and Rogoff*, Working paper No. 322 Political Economy Research Institute.
- 2 Zie Bas Jacobs (2014), *CPB nu ook in de greep van budgettaire orthodoxie*, blog www.economie.nl, 4 juli 2014.
- 3 Zie Bas Jacobs (2013), *Rutte jukt over de rentelasten van de Nederlandse overheid*, blog basjacobs.wordpress.com, 7 september 2013.
- 4 Piketty, T. (2014), *Capital in the Twenty-First Century*, p. 540.
- 5 Scharpf, F. W. (2014), *Legitimacy intermediation in the multilevel European polity and its collapse in the eurocrisis*, p. 148.

LEENSTELSEL MAAKT ONGELIJKHEID GROTER

Tekst: Tijmen Lucie

Foto: Sander van Oorspronk

ROOD-jongeren demonstreren tegen het schuldenstelsel.

Per 1 september 2015 wordt de basisbeurs afgeschaft en het leenstelsel – door de SP omgedoopt tot schuldenstelsel – ingevoerd. Jacco Hoekstra, hoogleraar lucht- en ruimtevaarttechniek in Delft, is fel tegenstander van het leenstelsel: ‘Veel studenten zullen vanwege terechte leenangst afhaken.’

› **Het meest gehoorde argument van voorstanders van het leenstelsel is: de studielening, die de basisbeurs vervangt, is geen schuld, maar een investering in je toekomst. Wat vindt u van dit argument?**

‘Het is en blijft een schuld. De basisbeurs was een investering van de overheid in het onderwijs. Maar die verdwijnt, want de minister wil niet meer geld in onderwijs steken. Met het leenstelsel vul je in feite het ene gat met het andere binnen de onderwijsbegroting. Wel investeren zou leiden tot een grotere overheidsschuld. Het is

dus niets anders dan een verschuiving van de lasten, ofwel de overheidsschuld, naar de particulier. Bovendien gebeurt het niet naar draagkracht, dus als individu heb je er niets aan.’

› **Een ander argument is dat de studieschuld wel mee zal vallen.**

‘De gemiddelde studieschuld zal volgens het CPB met 6000 euro stijgen naar 21.000 euro. Dat vind ik – los van dat het getal waarschijnlijk niet klopt – nog steeds een hoop geld. Bovendien wordt het gemiddelde genomen van zeer verschillende groepen studenten. Mbo’ers, hbo’ers en wo’ers, thuis- en uitwonende studenten en alfastudenten (geschiedenis, talen, e.d.) en bètastudenten (natuurkunde, biologie, enz.) worden allemaal op een hoop gegooid. Als thuiswonende student heb je echter veel minder kosten dan een student die op zichzelf woont. En als alfa heb je over het algemeen minder lesuren dan een bèta, dus heb je meer tijd om naast je

studie te werken. Je zou daarom per casus moeten bekijken hoe hoog de studieschuld gaat worden. Als je dan als voorbeeld een uitwonende bètastudent neemt, die netjes op tijd afstudeert, dan kom je al gauw op een schuld uit van 40.000 euro. Hier zie je aan dat middelen zeer misleidend is.’

› **Een derde argument dat vaak door voorstanders wordt gebruikt is: waarom zou de hele maatschappij voor een student moeten opdraaien?**

‘Uiteindelijk heeft de hele maatschappij er baat bij, want de ervaring leert dat iedere investering in het onderwijs zich meerdere malen terugbetaalt. WO- en hbo-banen zorgen ook voor mbo-banen en omgekeerd. Goed onderwijs is net als goede zorg een voorziening waar we met zijn allen voor betalen, maar waar we ook met ons allen van profiteren, dus ook de zoon van de bakker die advocaat wil worden. Mensen die minder verdienen, betalen ook minder mee.’

› **En wat vindt u van de stelling: er moet nu eenmaal bezuinigd worden, dus is er geen ruimte voor extra investeringen.**

‘Daar ben ik het niet mee eens, want het is een politieke keuze om te bezuinigen. Je kunt als overheid extra inkomsten genereren door de economie te stimuleren of door belastingen te verhogen. Het is toch te gek dat alle kosten op de burger afgewenteld worden, terwijl grote bedrijven in Nederland nauwelijks belasting hoeven te betalen? En als je er dan toch voor kiest om te bezuinigen om ruimte te maken voor investeringen, doe dat dan op andere, minder belangrijke zaken dan onderwijs.’

› **Een veelgehoorde vrees is dat het leenstelsel de toegang tot het hoger onderwijs zal bemoeilijken. Deelt u deze angst?**

‘Ja, veel studenten zullen vanwege terechte leenangst afhaken. Als je

DEMONSTRATIE TEGEN SCHULDENSTELSEL

Op vrijdag 14 november is er een landelijke demonstratie tegen het schuldenstelsel, op het Malieveld in Den Haag.

De demonstratie wordt mede georganiseerd door ROOD. Kijk voor meer informatie op www.stophetleensstelsel.nl

ouders twee of drie keer modaal of minder verdienen, is het echt een gok om te gaan studeren. Als je niet slaagt heb je immers een schuld, maar ook als je wel slaagt is het maar de vraag of je een geschikte baan vindt, waar je voldoende mee verdient. Zeker als je ouders niet rijk zijn, is het veiliger om direct te gaan werken. Veel gezinnen hebben meer dan één kind. De ongelijkheid tussen rijk en arm zal groter worden en de sociale stijgingskansen zullen afnemen. Onderwijs zal niet langer het verheffingsmiddel zijn, zoals in de twintigste eeuw. Daarnaast vermindert het leenstelsel de keuzevrijheid. Veel studenten zullen als dat mogelijk is kiezen voor een studie dicht bij huis, waar je veel bij kunt werken. Studies met meer contacturen zullen gemeden worden. Dit betekent dat de ongelijkheid tussen alfa en bètastudies en tussen uit- en thuiswonende studenten zal toenemen.'

› Zal de investering van bijna 1 miljard euro die beschikbaar komt door afschaffing van de basisbeurs zorgen voor een verbetering van de kwaliteit van het hoger onderwijs?

'Dat moeten we nog zien. Tot nu toe is slechts 150 miljoen toegezegd, maar een deel daarvan gaat ook naar het voortgezet onderwijs. Per saldo wordt er in het voorstel dus bezuinigd op het hoger onderwijs. Ook zal de nadruk op excellentie de ongelijkheid tussen universiteiten verder in de hand werken. Dat zien we nu al in het buitenland. Verder vind ik het een drogreden om te stellen dat studenten het geld van het ministerie van Onderwijs gebruiken voor hun eigen levensonderhoud en dat dat beter naar een onderwijsinstelling kan. Dit is een schijntegenstelling, omdat bij de student wel wordt gekeken waar hij het geld aan uitgeeft, maar bij de onderwijsinstelling niet. Terwijl sommige onderwijsinstellingen bijvoorbeeld veel geld uitgeven aan de

vastgoedsector voor hypermoderne glasgevelgebouwen. De basisbeurs geeft de student tijd om te studeren. Dit is dus een investering in de kwaliteit van het onderwijs. Als je de student minder tijd geeft om te studeren, door hem te dwingen meer bij te verdienen, terwijl het rendement en de doorstroming van de universiteit middels prestatieafspraken wel hoog moet blijven, leidt dat zonder twijfel tot een verlaging van de onderwijskwaliteit.'

› Wat zullen de gevolgen zijn voor de economie?

'Ouders zullen de hand op de knip houden, omdat ze gaan sparen voor hun kinderen. Dit zal een negatief effect op de economie hebben, want mensen gaan minder uitgeven. Ouders zullen denken: als ik kan vermijden dat mijn kind een schuld krijgt, dan probeer ik dat. Ook afgestudeerden zullen minder uitgeven, omdat zij hun schulden moeten aflossen. Bij dit soort maatregelen wordt voorbij gegaan aan wat voor impact ze hebben op het gedrag van mensen. Alles bij elkaar remt dit economisch herstel.'

› Gaan we dan langzamerhand de kant van de VS op?

'Het is een stap in de richting van de VS, terwijl ze daar nu vrezende voor de volgende oninbare schulden crisis: de studieschuldencrisis. Verschil is wel dat de leningen in Nederland vooralsnog door de overheid worden verstrekt en in de VS door particuliere instellingen, onder minder gunstige voorwaarden. Maar feit is wel dat de niet-inbare schulden op de overheidsbegroting van morgen komen. Als de politiek als reactie daarop besluit om

Foto: Sam Reintmeester

Jacco Hoekstra is hoogleraar lucht- en ruimtevaarttechniek aan de TU Delft. Hij gaf dit interview (op persoonlijke titel) vanwege zijn zorgen omtrent uitwonende bètastudenten.

het leenstelsel te privatiseren, dan dreigt dezelfde problematiek als in de VS, maar zover zijn we hier gelukkig nog niet.'

› U stelt dat de basisbeurs moet blijven en zelfs verhoogd zou moeten worden. Leg dat eens uit?

'Nu bestaat er ook al een verschil tussen studenten met en zonder schulden, omdat de basisbeurs te laag is. Sinds de jaren tachtig is de hoogte van de werkelijke waarde van de basisbeurs immers al meer dan gehalveerd. Om gelijke kansen voor iedereen te creëren kan de overheid twee dingen doen: het collegegeld afschaffen, zoals in Duitsland is gebeurd, of de basisbeurs verhogen. Met een basisbeurs van 500 of 600 euro per maand zorg je ervoor dat iedereen echt gelijke kansen heeft om te studeren en schulden te vermijden, ongeacht het inkomen van de ouders, je woonplaats of de studielast. Dat is eerlijk, want dan bepalen talent en inzet je kansen op maatschappelijk succes, en niet de plek waar je geboren bent. Dat is nu niet zo.'

› Denkt u dat het tij nog te keren valt?

'Ik ben daar pessimistisch over. De PvdA is voor het schuldenstelsel en er zijn verschillende partijen die de coalitie willen helpen, ook in de Eerste Kamer. Ik hoop op voldoende tegenstand dan wel verzachtende maatregelen, bijvoorbeeld aflossing via het bruto inkomen, waardoor de overheid toch haar steentje bijdraagt aan het aflossen van de studieschuld. Een andere mogelijkheid is nog dat de plannen worden uitgesteld vanwege de te haastige invoering en de vele onzekerheden, zoals ook de Raad van State onlangs stelde.'

› Verwacht u nog iets van maatschappelijk protest?

'Het probleem is dat de huidige studenten grotendeels gespaard blijven en dat de middelbare scholieren en hun ouders, zich niet bewust van wat komen gaat, nogal afwezig zijn in het debat. Waar ik op hoop, is dat mensen die kinderen hebben of de huidige studenten in actie komen. Ik verbaas me wel over de geringe weerstand bij de politieke partijen. In beide Kamers zijn de tegenstanders in de minderheid. Dat vind ik bij zo'n ingrijpende maatregel zorgelijk.'

Foto: Peter Hiliz / Hollandse Hoogte ©

Een moeder die haar huur niet meer kunnen betalen wordt met haar kind de woning uitgezet.

HUURSCHULDEN, EEN GROEIEND PROBLEEM **‘WONINGCORPORATIES** **LUIDEN WEL ERG** **MAKKELIJK DE NOODKLOK’**

Tekst: Peter Sas en Hans van Heijningen

In februari 2013 sloten VVD, PvdA, D66, SGP en ChristenUnie het Woonakkoord. Een van de afspraken betreft de verhuurderheffing, een flink bedrag dat woningcorporaties jaarlijks aan de Rijksoverheid moeten betalen. Ze zeggen daardoor gedwongen te zijn om elk jaar de maximale huurverhogingen toe te passen. Daarbovenop geeft het Woonakkoord de corporaties de mogelijkheid te geven om de huren harder dan de inflatie te laten stijgen.

Wat betekent het Woonakkoord voor de huurders? Is het aantal mensen met huurschulden toegenomen? Wat kunnen de huurders doen om zich tegen de automatische huurverhogingen te verzetten? *Spanning* sprak hierover met Winnie Terra van de Huurdersvereniging Amsterdam (HA), de koepelorganisatie van de lokale Amsterdamse huurdersverenigingen. De HA behartigt de belangen van huurders bij de gemeente, de corporaties en de stadsdelen. Het bestuur van de HA bestaat geheel uit vrijwilligers.

› **Wat betekenen de huurverhogingen van de afgelopen jaren voor de huurders?**

‘Voor mensen met weinig geld is het een ramp. Kijk, voor de zittende huurders valt het allemaal wel mee. Natuurlijk, als je moet rondkomen van een minimuminkomen, dan is een jaarlijkse huurverhoging van een paar procent al behoorlijk heftig. Maar de meeste mensen met een gemiddelde huur, dus rond de 475 euro, kunnen dat nog wel opbrengen. De écht hoge huurverhogingen zie je bij mensen die gaan verhuizen. Als je van de ene sociale huurwoning verhuist naar de andere, dan krijg je opeens te maken met de maximale huur die corporaties voor een sociale huurwoning mogen vragen, namelijk 700 euro. Als je huur eerst 300 of 400 euro was, dan is dat natuurlijk een gigantische stijging. Stel, je verdient 1.200 euro netto in de maand, dan is een huur van 700 euro echt te veel. Dan hou je maar 500 euro over voor je overige uitgaven, zoals eten, gas, water en licht, belastingen etc. Dan heb je nog wel recht op huurtoeslag, maar dat is dan misschien 270 euro per maand, dat is niet echt veel. Het is een feit dat deze huurders ongeveer de helft of soms meer van hun inkomen aan huur kwijt zijn. Geld voor iets extra’s, zoals vakantie of lidmaatschap van een sportclub, is er dan niet meer.’

› **Zijn het alleen de minimuminkomens die door de huurverhogingen in problemen komen?**

‘Ook de situatie van mensen met een modaal inkomen is soms schrijnend. Stel, je bent alleenstaand en je verdient 1.800 euro netto per maand. Als je dan verhuist naar een sociale huurwoning, dan moet je ook ineens

MIJN HUUR IS TE DUUR

Onder meer de SP-afdeling Amsterdam is een enquête gestart om inzicht te krijgen in wat voor gevolgen de huurverhogingen hebben voor huurders. Zie voor meer informatie: amsterdam.sp.nl/form/mijn-huur-is-te-duur

een huur van 700 euro per maand ophoesten. Maar je zit dan wel net boven de huurtoeslaggrens, dus huurtoeslag krijg je dan niet. Dan hou je net iets meer dan 1.000 euro per maand over. Daar moet je alles van betalen: voedsel, gas, water en licht, servicekosten, belastingen etc. En stel, je hebt gestudeerd en je hebt een studieschuld van 100 euro per maand, dan hou je maandelijks een bedrag over van ongeveer 100 euro. Dat is niet veel. Ook zij kunnen dus nog maar net de eindjes aan elkaar knopen. Als je dan opeens onvoorziene kosten hebt, bijvoorbeeld omdat je wasmachine kapot gaat, dan heb je een probleem.’

› **Zijn er precieze cijfers bekend over huurschulden en huisuitzettingen in Amsterdam?**

‘Nee, helaas niet. We hebben alleen cijfers over de periode voordat het Woonakkoord werd gesloten, de nieuwe cijfers worden pas volgende maand gepubliceerd. Wel bekend zijn landelijke cijfers die recent zijn gepubliceerd door Aedes, de landelijke vereniging van woningcorporaties. In een rapportage over de eerste maanden van 2014 vermeldde deze dat 30 procent van de huurders bij corporaties nu al geld tekortkomt voor de noodzakelijke uitgaven. Dat is een ontzettend hoog percentage! Daar komt bij dat wij eigenlijk geen zicht hebben op wat er gebeurt met de huurders bij particuliere verhuurders. Dat komt omdat de particuliere verhuurders niet verplicht zijn om cijfers over huurachterstanden, huisuitzettingen en dergelijke centraal te melden. Het kan dus best zo zijn dat het percentage huurders dat geld tekortkomt voor de noodzakelijke uitgaven hoger ligt dan 30 procent. Voor Amsterdam ligt dat zelfs voor de hand.’

› **Kunnen we nog meer huurverhogingen verwachten in de toekomst?**

‘Zeker weten. Er komt een belangrijke wijziging in het puntenstelsel dat gehanteerd wordt om de maximale huur van een woning te berekenen. In de toekomst gaat namelijk ook de WOZ-waarde van een huis meetellen. De WOZ-waarde (Waardering Onroerende Zaken: –red.) is een indicatie van de marktwaarde van een huis, dus wat het huis op de vrije markt zou opbrengen. Dan gaat het niet alleen om de staat van het huis, hoe groot het is en of het goed onderhouden is, maar ook om de ligging ervan, of het in een mooie buurt ligt, en of er veel vraag naar zal zijn. Wij maken ons daar grote zorgen over. Zeker in de populaire wijken van Amsterdam zal deze nieuwe rekenmethode tot een huurexplosie leiden. Stel, je huurt een simpele etage die toevallig aan een gracht ligt. Dan kan het straks weleens gebeuren dat je woning niet meer telt als sociale huurwoning. Natuurlijk, zolang je een huurcontract hebt, mag de huur niet zomaar verhoogd worden. Maar bij verhuizing zal dit zeker gaan gebeuren. Daardoor gaan we in Amsterdam heel veel sociale huurwoningen verliezen, ook bij de corporaties.’

› **Hoe gaan de corporaties om met huurschulden?**

‘In het verleden werden er wel mensen met huurachterstanden op straat gezet, maar dat doen ze nu veel minder. Als iemand nu twee maanden de huur niet betaalt, gaan ze er direct op af om een gesprek te hebben. De corporaties hebben daarvoor speciaal medewerkers in dienst genomen, die mensen met huurschulden moeten begeleiden. Ook worden nieuwe huurders uitvoerig gescreend. Mensen moeten dan salarisstroompjes, bankafschriften en dergelijke laten zien. Er wordt dan gekeken hoe groot de kans is dat mensen huurschulden krijgen. Mensen die van een bijstandsuitkering afhankelijk zijn en in een zwakke positie zitten, mogen dan wel de woning huren, maar alleen als ze meewerken met het Samen-DOEN-programma van de gemeente. Huurders worden dan geholpen bij zaken als budgetbeheer en schuldsanering. Op die manier zijn de corporaties actief bezig om huurachterstanden te beperken. Dat schijnt deels te werken. Maar deels ook niet. Na enkele maanden blijken sommige

huurders toch een huurachterstand te hebben. De corporaties zeggen dat ze niet snappen hoe dat kan: “We hebben die mensen toch uitgebreid gescreend?” Tja, wij hebben daar wel een idee over. Zou het misschien niet komen doordat de huren simpelweg te hoog zijn? Mensen houden immers maar weinig over als ze van een netto maandinkomen van 1.200 euro een huur van 700 euro moet betalen. Je kunt als corporatie wel medewerkers in dienst nemen om te voorkomen dat mensen huurachterstanden krijgen, maar je kunt beter de huren wat verlagen. Geef de mensen wat adem, zodat ze ongeveer 150 euro in de maand overhouden en een buffer hebben. Maar dat doen de woningcorporaties niet zo makkelijk.’

› **Hoe kijk je aan tegen de toekomst van de huurdersverenigingen?**

‘Het kader van de huurdersverenigingen moet jonger en activistischer worden. Persoonlijk maak ik mij daar zeer sterk voor, onder andere door mensen die actief zijn op het gebied van huren te introduceren bij lokale huurdersverenigingen. Laatst heb ik nog een jongen gematcht aan de huurdersvereniging West. Die jongen was heel actief in een straat waar particuliere eigenaren huurders eruit gooiden om er studentenwoningen van te maken en hij is nu actief bij de lokale huurdersvereniging. In Zuid is er onlangs zelfs een heel nieuwe huurdersvereniging opgericht. Dat is een eerste succes, maar als het aan ons ligt zeker niet het laatste. We gaan veel meer huurdersacties organiseren en dan vooral ook ludieke, mediagenieke acties. Niet alleen maar posters achter de ramen, want wie kijkt daar nog naar, welke journalist pikt dat op? Ook is het een idee om in de toekomst huurdersverenigingen per straat of per buurt op te gaan richten. Dat is veel makkelijker, overzichtelijker. Dan zijn de mensen er ook veel meer bij betrokken. Voor mensen in dezelfde straat is het immers makkelijker om met elkaar contact te zoeken. De slagvaardigheid is dan groter. En wij kunnen dan als koepel zeggen: we hebben wel 800 leden!’

› **Amsterdam heeft nu een SP-wethouder in de persoon van Laurens Ivens. Hij heeft onder andere Bouwen, Wonen en Wijkaanpak in zijn**

Foto: Archief Winnie Terra

Winnie Terra is sinds twee jaar bestuurslid bij de Huurdersvereniging Amsterdam. Zij studeerde sociologie en werkt als opbouwwerker in Amsterdam-Noord.

portefeuille. Denk je dat hij veel verschil kan maken voor de Amsterdamse huurders?

‘Zeker weten, vooral ook omdat hij veel meer macht krijgt dan vorige wethouders. Want door de nieuwe Herzieningswet krijgen de gemeenten nu de regie over de corporaties. Ivens kan daarom actief dingen gaan eisen van de corporaties. Hij kan bijvoorbeeld zeggen: ik wil dat jullie tienduizend sociale huurwoningen tot 300 euro per maand aanbieden voor mensen met weinig geld. Tot nu toe hebben de corporaties zich steeds achter de verhuurderheffing kunnen verschuilen als ze de vraag kregen of de huren wel zoveel moesten stijgen. Maar daar hebben wij onze twijfels bij. Wij hebben zelf, op basis van de beschikbare cijfers, de berekeningen gedaan en daaruit bleek dat de corporaties – met de huurverhogingen van de afgelopen drie jaar – nu al de verhuurderheffing kunnen betalen. Daarvoor hoeven de huren dus niet verder verhoogd te worden. De corporaties zeggen dat dat niet klopt, dat het water hen aan de lippen staat. Tja, prik daar maar eens doorheen. Dan moet je echt in de boeken van de corporaties kunnen kijken. Ik mag dat niet, maar Ivens mag dat nu wel, dankzij de Herzieningswet. Hij kan nu tegen de corporaties zeggen: toon maar eens aan dat jullie geen geld hebben voor goedkopere huurwoningen. En als de corporaties dat dan niet honderd procent duidelijk kunnen

maken, dan moeten ze bij wijze van spreken gewoon doen wat Ivens zegt. Natuurlijk moet hij daarvoor wel draagvlak krijgen in het college, en dat kan lastig zijn met VVD en D66 als coalitiepartners. Het is aan Ivens om de argumenten te vinden, om de anderen te overtuigen. Wij helpen hem daar graag bij.’

› **Kortom, de corporaties zijn dus rijker dan ze het doen voorkomen?**

‘De noodklok wordt wel erg makkelijk geluid bij de corporaties. Het is altijd drama. De corporaties blijven sociale huurwoningen verkopen, simpelweg omdat ze daar op korte termijn flink aan verdienen. Ik vind dat heel heftig. Ze maken het niet alleen de huurders moeilijk, ook de stad wordt ingrijpend veranderd. Ik heb ooit eens een coalitiepartner van Amsterdam-Centrum horen zeggen: “Als je geen geld hebt, dan ga je maar in Purmerend wonen.” Toen ik dat hoorde werd ik zo kwaad dat ik tranen in mijn ogen kreeg. Veertig procent van de Amsterdammers wordt zo gediskwalificeerd. Als we niet oppassen, dan is Amsterdam straks een gesegregeerde stad, waar alleen de rijken in de populaire wijken binnen de ring mogen wonen, en de mensen met minder geld daarbuiten. Daarom hameren wij er op dat er zeker 30 procent aan sociale huurwoningen moet blijven binnen de ring. Daar willen veel partijen in de gemeenteraad 15 procent van maken. Dat vinden wij veel te weinig. De politiek en de corporaties zeggen dan: we hebben nog 231.000 sociale woningen in Amsterdam, dat is meer dan genoeg. Maar een kwart daarvan is particulier, die moet je niet meetellen, want daar gaat de politiek niet over. Het is heel belangrijk dat Ivens dat beseft. Hij moet het debat hierover heel scherp voeren. De politiek heeft alleen wat te zeggen over de voorraad sociale huurwoningen bij de corporaties. De sociale huurwoningen in de particuliere sector ben je over tien jaar kwijt. Als de corporaties doorgaan met het verkopen van sociale huurwoningen, dan hebben we over tien jaar misschien nog maar 50.000 sociale huurwoningen over in Amsterdam binnen de ring. Is dat wat de politiek wil? Ik hoop het niet.’

JOHAN HUIZINGA POLITIEK IS GEEN SPELLETJE

Tekst: Ronald van Raak Foto: Spaarnestad Photo / Hollandse Hoogte ©

'Het spel is onloochenbaar. Men kan bijna al het abstracte loochenen: recht, schoonheid, waarheid, goedheid, geest, God. Men kan den ernst loochenen. Het spel niet ... De dieren kunnen spelen, dus zij zijn reeds meer dan mechanismen. Wij spelen, en weten, dat wij spelen, dus wij zijn meer dan enkel redelijke wezens, want het spel is onredelijk ... De groote oorspronkelijke activiteiten van menselijke samenleving zijn alle reeds doorweven van spel.'

Historicus Johan Huizinga schreef in 1938 een opmerkelijk boek, *Homo ludens*, de 'spelende mens'. Evolutiebiologen noemen onze soort homo sapiens, de 'verstandige' of 'wijze' mens, een term die aangeeft dat wij de wereld bestuderen en naar onze hand proberen te zetten. Maar mensen leven vaak niet volgens een vooropgezet plan.

Vaak leren we spelenderwijs wat werkt – en vooral wat niet. Dat spel valt volgens deze historicus niet te loochenen, omdat het bepaalt hoe we met elkaar omgaan en met elkaar samenleven. Ook de politiek is een spel. Huizinga was eind jaren dertig een warm pleitbezorger van de parlementaire democratie, die in deze tijd zwaar onder vuur lag. In Duitsland had Hitler in 1933 het parlement gesloten, maar ook in Nederland groeide de kritiek op de besluiteloosheid van de Tweede Kamer. Huizinga benadrukte juist de effectiviteit van het parlement: 'Er is een voortdurende match gaande, waarbij bepaalde matadors elkander schaakmat trachten te zetten, onverminderd 's lands belangen, die zij daarmee in vollen ernst dienen.' Huizinga geldt als een conservatieve denker, maar was een vernieuwende historicus. Historici hielden zich lange tijd vooral bezig met de beschrijving van politieke processen, van heersers en strijd, wetten en oorlogen. Huizinga

Johan Huizinga.

was erg geïnteresseerd in de geschiedenis van de cultuur, zoals blijkt in de *Herfstij der Middeleeuwen* (1919), waarin hij liet zien hoe anders mensen in de late Middeleeuwen leefden en dachten. Veel directer en emotioneler dan nu, omdat 'des levens felheid' veel groter was, in geloof en strijd, in liefde en dood.

Tijdens de economische crisis als gevolg van de beurscrash in Amerika en na de opkomst van de nazi's in Duitsland waagde de historicus zich aan een analyse van zijn eigen cultuur. Daarover was zijn oordeel hard. In *In de schaduwen van morgen* (1935) beschreef Huizinga hoe massamedia en massaproductie afbreuk doen aan onze morele standaarden en aan ons kritisch vermogen: 'De denkbeelden van den dag eischen werking à la minute. Terwijl de groote ideeën in deze wereld altijd zeer langzaam zijn doorgedrongen.' 'Werking à la minute' is het kenmerk van de media-democratie.

In het parlement ondervragen politici elkaar, wegen zij elkaars argumenten

en proberen zij tot overeenstemming te komen. Dit debat is een spel waarin politici elkaar proberen af te troeven, maar daarmee dienen zij volgens Huizinga 'in vollen ernst' het algemeen belang. In de media-democratie doen politici los van elkaar beweringen, die niet worden weersproken en niet leiden tot een uitkomst. Hier overheerst het politieke eigenbelang. In de afgelopen jaren heb ik een verandering gezien in de verhouding tussen media en parlement. Eerst werden problemen vooral besproken in de Kamer, waarvan verslag werd gedaan in de krant. Nu zie je dat politici problemen steeds vaker bespreken in de media, een discussie die vervolgens in het parlement wordt afgerond. Onze parlementaire democratie wordt daarmee steeds meer een media-democratie. Dat is een ander spel, met andere spelregels.

In de massamedia is weinig ruimte voor oplossingen, maar veel aandacht voor conflicten. Liefst tussen bekende personen, over eenvoudige kwesties. In de media worden maatschappelijke problemen vaak wedstrijdjes tussen personen: wie praat met wie, wie hebben een conflict, wie 'scoort' wel en wie niet? Bij dat spel horen ook het strategisch lekken van informatie, het beoordelen van debat-trucjes en het toekennen van cijfers en sterretjes aan politici.

Als ik zie hoe in de media verslag wordt gedaan van de vaak stroperige en langdurige debatten in de Tweede Kamer zie ik vooral snapshots, van politici die spreken in oneliners en die elkaar vooral vliegen proberen af te vangen. Huizinga zou dit *puerilisme* hebben genoemd, een term die verwijst naar zowel 'kinderachtig' als 'kwajongensachtig'. Politiek is een spel, daarbij horen ook wedstrijdjes. Maar politiek moet geen spelletje zijn, waarbij die wedstrijdjes de kern worden.

BASISINKOMEN GEEN OPLOSSING VOOR ARMOEDE

Tekst: Paul Ulenbelt Foto: Images Money / flickr CC

Naar aanleiding van het interview met mij in het vorige nummer van *Spanning* zijn enige reacties binnengekomen van mensen die vinden dat de SP het basisinkomen moet omarmen. In dit artikel betoog ik waarom zij ongelijk hebben als zij menen dat je met een basisinkomen voor iedereen de armoede oplost.

De discussie over het basisinkomen laait op. En dat is logisch. Als onzekerheid toeneemt, worden ideeën die zekerheid beloven omarmd. Dat is bij deze crisis niet anders dan bij de grote crisis in de jaren tachtig, toen de werkloosheid nog hoger was dan nu. Ook toen werd veel over een basisinkomen gesproken, tot in de Tweede Kamer toe. Het idee van een basisinkomen voor iedereen is het oudste idee om zekerheid te bieden en armoede te bestrijden. In 1796 stelde filosoof Thomas Paine het al voor. Daarna is het idee nog vaak aangehaald. Maar het onvoorwaardelijk basisinkomen is nergens ter wereld ingevoerd. En daar zijn goede redenen voor.

LET OP DE POLITIEKE AGENDA'S

Recent schreef Rutger Bregman het boek *Gratis geld voor iedereen* en maakte tv-programma Tegenlicht een aantal uitzendingen over het basisinkomen. Terwijl PvdA en VVD de sociale zekerheid verder afbreken, wordt de roep om zekerheid in de vorm van een zeker inkomen steeds luider. Dat is bemoedigend. Maar het ontslaat ons niet van de plicht om precies uit te zoeken wie nu precies wat bedoelt met het basisinkomen en op welke politieke agenda het staat.

Een van de belangrijkste argumenten van mensen die vinden dat de SP het basisinkomen moet omarmen, is dat de partij eigenlijk allang voorstander

is van een basisinkomen, omdat de SP zekerheid wil geven aan mensen die niet kunnen werken. Die zekerheid moet er zijn, maar het basisinkomen biedt dat niet. Daarvoor hebben we de bijstand, de AOW, uitkeringen voor nabestaanden en voor werkloosheid en arbeidsongeschiktheid. Dat deze uitkeringen worden verlaagd, terwijl ze juist moeten worden verhoogd, staat voor de SP als een paal boven water. Maar pleitbezorgers van het basisinkomen willen juist van die uitkeringen af. En ook van kinderbijslag, huurtoeslag en zorgtoeslag. Het idee van het basisinkomen is simpel. Stop al het geld voor uitkeringen en toeslagen in een pot en verdeel die pot gelijk over alle inwoners van Nederland. Dus niet alleen over mensen die het nodig hebben, maar ook over hen die het niet nodig hebben. Bijkomend voordeel is volgens hen dat we alle bureaucratie rond uitkeringen en toeslagen kunnen aanschaffen. Voor dat laatste valt zeker wat te zeggen. Het levert minder fraude op en voorkomt naheffingen omdat er eerder te veel toeslag is ontvangen.

ARMOEDEGRENS

Je hoeft geen groot rekenwonder te zijn om in te zien dat het verdelen van de pot uitkeringen over alle mensen leidt tot een lagere uitkering voor mensen die deze echt nodig hebben. Allerlei berekeningen die zijn gemaakt komen er op uit dat de hoogte van het basisinkomen onder of net boven de armoedegrens ligt.

Een dergelijk basisinkomen is te laag. Het is te veel om dood te gaan, maar te weinig om fatsoenlijk van te leven. Met de verdeling van de pot uitkeringen en toeslagen kom je uit op circa 700 euro. Begin dit jaar constateerde het Nibud dat gezinnen die rond moeten komen van een bijstandsuitkering iedere maand 50 euro te weinig hebben om van rond te kunnen komen. Een alleenstaande in de bijstand gaat er bij 700 euro 20 euro op vooruit, maar iemand met AOW gaat er al gauw een paar honderd euro per maand op achteruit. Dat geldt ook voor mensen met een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering.

LIBERALE VOORSTANDERS

Je zult misschien denken: wat flauw om te praten over 700 euro per maand, want het basisinkomen moet veel hoger liggen. Dat kan, maar daarbij moet je bedenken dat het verhogen van het basisinkomen voor iedere Nederlander met 100 euro per maand, 20 miljard per jaar kost. Er zijn mensen die genoeg verdienen en nog niet eens merken dat ze 100 euro extra krijgen, terwijl je met 20 miljard euro de armste 666.000 Nederlanders ook een uitkering zou kunnen geven waarvan ze kunnen rondkomen. Hiermee kun je de armoede in Nederland in een klap oplossen.

Liberaal voorstanders zijn juist voor een laag basisinkomen. Rutger Bregman is geen liberaal (al ben ik daar niet zeker van), maar vindt dat ook. In zijn boek *Gratis geld* schrijft hij: 'Een van de charmes van het basisinkomen is dat het de armen, die nu vaak beter af zijn met een uitkering, stimuleert een betaalde baan te zoeken.' (Bregman, *Gratis Geld*, p. 66) Of er werk is, of mensen niet kunnen werken, het deert niet. Bregman gaat nog verder: 'Overigens zou bij invoering ook het minimumloon kunnen worden afgeschaft'. En zo denken veel liberale voorstanders er ook over.

ARMOEDE IS GEEN PERSOONLIJKHEIDSKENMERK

Een inmiddels beroemde proef met een 'basisinkomen' is het Minecom-project in het Canadese dorpje Dauphine. De armste 3000 inwoners kregen hier 4 jaar lang een uitkering, zonder verdere voorwaarden. Omgerekend was dit bedrag 19.000 dollar per jaar, ruim 15.000 euro. De experimenten met een uitkering in Canada (en ook in de Verenigde Staten), waren vooral experimenten met bijstand. Het armste deel van de bevolking kreeg de zekerheid van een vast inkomen. Deze mensen werden geholpen. Ze verbrasten het geld niet en deden er verstandige dingen mee. Maar het was geen basisinkomen, want niet iedereen kreeg het. Het leek dus meer op de bijstand die wij al sinds 1963 kennen. Wie in armoede leeft, heeft een gebrek aan geld. Armoede is geen persoonlijkheidskenmerk, armen zijn geen andere menssoort. Als ze geld

hebben doen ze er verstandige dingen mee. In ieder geval maken ze geen dommere beslissingen dan mensen met geld. Wie dagelijks de hele dag moet puzzelen om rond te komen, heeft geen tijd om een stap vooruit te zetten. Tobben over de volgende dag geeft geen toekomst. Zij verdienen ons geld. Niet zij die het niet nodig hebben.

HOE EERLIJK IS HET BASISINKOMEN?

Het basisinkomen is voor iedereen. De vraag die we onszelf moeten stellen is hoe eerlijk het is om aan een jonggehandicapte die nooit een baan zal krijgen 700 euro te geven en ook aan een manager die tonnen per jaar krijgt. Een basisinkomen leidt dus niet tot meer gelijkheid. Integendeel, er komt geld terecht bij mensen die het niet nodig hebben. We moeten het geld dat we met ons allen hebben dus eerlijk verdelen. Want inkomenszekerheid zorgt ervoor dat mensen gezonder gaan leven, zich prettiger voelen, gemakkelijker gaan studeren en eerder vrijwilligerswerk gaan doen. Al deze zaken staan haaks op het huidige kabinetsbeleid dat er steeds meer voor zorgt dat mensen leven om te werken, niet werken om te leven. Juist daarom is de SP voor een inkomensafhankelijke zorgpremie, voor goed en gratis onderwijs, voor een rem op de 24-uurs-economie en tegen het idee dat mensen met een baan zich voor een schijntje suf moeten werken. De werkende armen.

De motieven van degenen die kritiek hebben op wat ik eerder in *Spanning* heb betoogd, zijn oprecht. Zij willen armoede bestrijden. Ik ook. De SP is ervoor opgericht.

Maar het gelijk verdelen van geld over mensen die het wel en niet nodig hebben kun je niet socialistisch noemen. Het basisinkomen belooft een individualistische oplossing voor een collectief probleem. Uitvoering van die belofte is armoede. Armoede moeten we op een solidaire manier bestrijden. Niet de pot van armen verdelen onder allen, maar de vette pot van enkelen verdelen onder wie het wel nodig hebben.

WE HEBBEN TOCH NIETS TE VERBERGEN?! PRIVACY-DEBAT GEKAAPT DOOR DE (ON)SCHULDVRAAG

Tekst: Arda Gerkens Foto: SamsungTomorrow / flickr CC

Het woord privacy is aan devaluatie onderhevig. Slechts een betrekkelijk kleine groep lijkt zich druk te maken over privacy en daarmee voelt menig data verzamelende organisatie zich gelegitimeerd om zoveel mogelijk informatie van mensen te vergaren. In het huidige debat is het belangrijk te benadrukken dat de bescherming van privacy voorop moet staan. Iedereen heeft namelijk wel iets te verbergen.

Informatie- en communicatietechnologieën, zoals het internet, zijn binnen een relatief kort tijdsbestek het zenuwstelsel van onze moderne economie, cultuur en maatschappij geworden. Bijna alle facetten van onze samenleving worden via internet geregeld. In toenemende mate maakt ook de overheid gebruik van de digitale mogelijkheden. In 2017 moeten alle overheidsdiensten digitaal worden aangeboden. Dat vraagt een enorme inspanning van de zijde van de overheid om deze data en de privacy van de burgers goed te beschermen. Bescherming van de privacy is immers een grondrecht en vastgelegd in onder andere artikel 10 van de grondwet. De overheid is momenteel echter niet in staat dit recht te bewaken. Dit is de overheid slechts ten dele te verwijten. Niemand kon twintig jaar geleden voorzien dat internet in grote mate ons privéleven zou binnendringen. Ook konden we niet weten dat burgers op zo'n eenvoudige wijze informatie zouden weggeven. We wisten al helemaal niet dat die informatie vervolgens gebruikt zou worden voor het analyseren van gebruikerspatronen op het internet. In plaats van deze ontwikkeling een halt toe te roepen en in te grijpen, zag de overheid een nieuwe kans. Want

wat Google, Facebook en Microsoft kunnen, dat kan de overheid ook.

INTERNET GOVERNANCE FORUM

Op 3 september nam ik deel aan de workshop *Privacy as Innovation* op het *Internet Governance Forum* 2014. Tijdens deze workshop ontmoette ik jongeren die zich ter voorbereiding op de workshop verdiept hadden in het onderwerp privacy. Ze noemden Facebook en WhatsApp als voorbeeld van goede privacy beschermende diensten. Dit geeft de nonchalante houding weer die veel burgers hebben ten aanzien van de bescherming van hun gegevens. Immers, juist deze veelgebruikte sociale media slaan massaal gegevens op om ze vervolgens te gebruiken voor commerciële doeleinden. Facebook houdt bij welke websites je bekijkt en biedt vervolgens door middel van *datamining* specifieke reclame aan. Facebook Messenger en WhatsApp hebben, zonder dat veel mensen zich hiervan bewust zijn, toegang tot alle data op je telefoon, je WiFi-verbinding, je foto's en je camera. De eerst wat geschrokken jongeren haalden even later hun schouders op, wat maakt het eigenlijk uit dat Facebook dat allemaal kan zien?

DE BESCHERMING VAN PRIVACY MOET VOOROPSTAAN, OOK AL HEBBEN WE (N)IETS TE VERBERGEN

De reacties van de jongeren kun je exemplarisch noemen voor het debat over privacy, waarbij het vooral draait om de gedachte dat we niets te verbergen hebben. Het heersende idee is dat de inbreuk op onze privacy niet erg is, omdat we toch niets te verbergen hebben. Hier liggen twee dubieuze veronderstellingen aan ten grondslag: niet alleen wordt onterecht aangenomen dat het gerechtvaardigd is om veel data van burgers te verzamelen, maar ook wordt verondersteld dat het slecht is om iets te

verbergen. Deze laatste veronderstelling gaat ervan uit dat wanneer je wel iets te verbergen hebt, dat fout is. Maar klopt dit wel? Heeft de jongen die een relatie heeft met een andere jongen, maar zijn ouders het nog niet durft te vertellen, recht om te wachten met het uit de kast komen? Ja. Heeft de vrouw die mishandeld wordt door haar man en geld spaart om bij hem weg te gaan recht op privacy? Ja. Heeft de man die solliciteert naar een andere baan en dat nog niet aan zijn baas verteld heeft om de werkverhouding niet te verstoren recht op privacy? Ja. Deze mensen hebben allemaal iets te verbergen en zij doen dit dan ook met een legitieme reden.

ONDUIDELIJK WAT DE OVERHEID DOET MET BESCHIKBARE DATA

Het gebrek aan echte aandacht voor de privacy van de burger is stuitend. De digitale ontwikkeling gaat zo snel dat we het menselijkerwijs haast niet kunnen bijhouden. De grootste impact van de digitale wereld staat ons nog te wachten, die van *The Internet of Things*. Straks is alles via het internet met elkaar verbonden. Dit betekent dat – nog veel meer dan nu al het geval is – ons hele leven digitaal te traceren is. We moeten ons afvragen wat de overheid doet met alle verzamelde data. Hoe ver mag de overheid precies gaan met het opvragen van informatie van de aanbieders van diensten die digitaal traceerbaar zijn? Door nieuwe technieken wordt de overheid in staat gesteld een kijkje achter de voordeur te nemen, zonder daadwerkelijk een huis te hoeven binnengaan (of hier toestemming voor te vragen). Gaat de sociale dienst straks alle gegevens opvragen van mensen die een bijstandsuitkering of AOW hebben om te zien of zij niet bovengemiddeld energie verbruiken, of om aan te tonen dat zij illegaal samenwonen? Of vraagt de overheid van Siemens door te geven wat er in

diezelfde huishoudens in de koelkast staat? En bewijzen dan een paar flessen dure witte wijn, dat de persoon bijverdient? We moeten ons afvragen wat voor samenleving hiermee wordt gecreëerd. Is dit de samenleving die we voor ogen hebben? Het credo van *minder overheid* gaat kennelijk niet op wanneer het gaat over het controleren van de burger.

TOEZICHT OP DE INLICHTINGDIENSTEN

Inlichtingendiensten zullen altijd nodig zijn. Spionage is van alle tijden en kan van belang zijn voor de nationale veiligheid. Het is echter buitenproportioneel om honderd procent van de mensen in de gaten te houden, wanneer het slechts een veel kleiner deel van onze bevolking is dat daadwerkelijk in de gaten gehouden dient te worden. Van groot belang is en blijft dat het doorzoeken van data onder democratische controle staat en gelegitimeerd is door de wet. Het toezicht op het aftappen van geheime diensten is tot op heden vooral een toets op wettelijke naleving. Gezien de nieuwe technieken om data die alle

facetten van het moderne leven onthullen af te tappen, op te slaan en voor onbepaalde tijd te gebruiken – waarmee bovendien een omkering van de bewijslast wordt verwezenlijkt – zou het toezicht breder dan slechts juridisch en technisch moeten zijn. Daarnaast zou er ook een doelmatigheidstoets moeten plaatsvinden.

DECENTRALISATIES

Elke verandering op bestuurlijk niveau brengt nieuwe uitdagingen op het gebied van privacy met zich mee. Door de drie grote decentralisaties worden gemeenten opgezadeld met veel nieuwe taken en een uitermate krap budget. De uitvoering van de Wmo en Jeugdwet door gemeenten, brengt dan ook grote uitdagingen op het privacyvlak met zich mee. Gevoelige informatie in het kader van deze twee wetten wordt straks beheerd door gemeenteamtbanen die geen geheimhoudingsplicht hebben. Burgers zullen voorzichtiger worden met het delen van gevoelige persoonlijke informatie, in de wetenschap dat alles opgeslagen en bekeken kan worden. Informatie zal onbetrouwbarder worden naarmate de burger steeds meer gedwongen wordt de

afweging te maken tussen relevantie en privacy.

Wat digitaal mogelijk is en wat we al dan niet moeten toestaan is het domein van de ethiek binnengedrongen. Wat technisch mogelijk is, kan onwenselijke kanten hebben. De afwegingen rondom medisch-ethische kwesties worden veel indringender bekeken dan de afwegingen rondom het gebruik van software die ons leven in kaart brengt. Een ethische benadering van de mogelijkheden die de digitale wereld ons biedt is een discussie waard. We hebben namelijk wel degelijk wat te verbergen. En ook al hebben we niets te verbergen, dan nog moeten we principieel staan voor diegenen die om terechte redenen hun privacy wel willen beschermen. Door zorgvuldig om te gaan met onze privacy, maken we het mogelijk dat anderen ook hun eigen privacy kunnen hebben. Wanneer wij onze privacy opgeven, geven we daarmee die van anderen op. Als samenleving kunnen en mogen we dat niet laten gebeuren.

Arda Gerkens is directeur van computervereniging HCC en SP-Eerste Kamerlid.

JEUGDCRIMINALITEIT

HET BELANG VAN VROEGTIJDIG INGRIJPEN

Tekst: Marianne Junger

Over de wijze waarop veiligheid moet worden bevorderd bestaan grote verschillen van mening. Desondanks groeit de steun voor het aanpakken van problemen achter de voordeur; aandacht voor de moeder-kindrelatie, de ontwikkeling van het kind en het aanpakken van onveilige thuissituaties zijn van groot belang als het gaat om het terugdringen van criminaliteit en een veiliger maatschappij.

Criminaliteit is een belangrijk probleem dat in elke samenleving voorkomt en dat in ernstige vormen een ondermijnend effect heeft op een gemeenschap. Daarom is het niet voor niets dat de politiek het er van rechts tot links over eens is dat de overheid een belangrijke verantwoordelijkheid heeft wat betreft het tegengaan van criminaliteit en het waarborgen van onze veiligheid.

Interessant is in dit verband het werk van de econoom James Heckman, winnaar van de Nobelprijs voor de Economie in het jaar 2000. Heckman was geïnteresseerd in de uitkomsten van maatschappelijke investeringen in menselijk kapitaal, zoals gezondheidszorg of onderwijs. Meer in het bijzonder wilde hij onderzoeken op welke leeftijd investeringen in menselijk kapitaal het meest renderen. Zijn hoofdvraag: 'Hebben vroege interventies meer zin – zijn ze kosteneffectiever – dan latere?' Voor zijn onderzoek vergeleek hij programma's voor moeders en kinderen vanaf de zwangerschap met programma's voor peuters en jonge kinderen en met de nascholing van schoolverlaters.

ONTWIKKELING SOCIALE EN COGNITIEVE VAARDIGHEDEN

Dit onderzoek laat zien dat hoe vroeger je in het leven van kinderen investeert, hoe groter de opbrengsten

zijn in termen van cognitieve en sociale vaardigheden die kinderen nodig hebben om in onze samenleving te functioneren.¹ Heckman geeft verschillende oorzaken aan om dit model te verklaren. Ten eerste vormen onze hersenen zich het snelst tijdens de zwangerschap en de jaren daarna. Daarbij is de kwaliteit van de omgeving van groot belang voor een goede ontwikkeling. Ten tweede ontplooiën vaardigheden zich stapsgewijs. Je moet kunnen lezen om school te kunnen doorlopen. Als een kind de eerste stappen in het leerproces mist, dan leidt dat tot een neerwaartse spiraal. Als alles goed gaat dan leidt dat tot een opwaartse spiraal. Ten derde zijn sociale en cognitieve aspecten afhankelijk van elkaar. Een kind moet leren om zich te concentreren, en moet met anderen leren omgaan. Heckman verzet zich tegen de eenzijdige aandacht voor de cognitieve ontwikkeling. Ook de 'zachte' vaardigheden, zoals zelfbeheersing, concentratievermogen en sociaal gedrag, zijn belangrijk in het leven. Beide dienen te worden ontwikkeld en zijn onderling afhankelijk. Ten slotte moeten veel vaardigheden worden ontwikkeld in de eerste levensjaren, daarna gaat dat moeizamer. Op basis van het model van Heckman lijkt het dat tot de leeftijd van 8 jaar mensen gemakkelijk leren, daarna wordt het moeilijker.

PROGRAMMA'S

Om wat voor investeringen in menselijk kapitaal kan het gaan? Ik geef hieronder twee bekende voorbeelden, maar er zijn er meer. Het eerste voorbeeld is het *Nurse-Family Partnership*. Dit programma is ontwikkeld in de VS maar er is een Nederlandse variant: *Voorzorg*. Het Nurse-Family Partnership is opgezet voor vrouwen in achterstandssituaties. Het programma start tijdens de zwangerschap van het eerste kind en gaat door

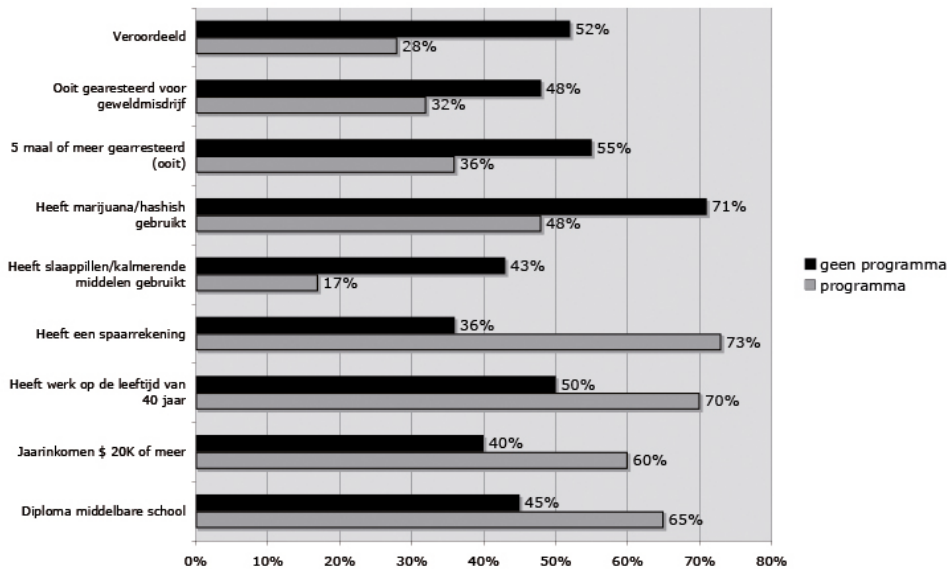
tot de baby 24 maanden oud is. Tijdens het programma leren de moeders om adequaat om te gaan met de zwangerschap en met de baby. Het doel is de bevordering van de gezondheid en de sociale ontwikkeling van moeder en kind.

Een ander voorbeeld van voorschoolse educatie is het programma *Perry Preschool*. De deelnemers aan dit programma waren drie- en vierjarige kinderen van Afrikaans-Amerikaanse oorsprong uit achterstandsmilieus. De kinderen kregen les volgens het Perry-Preschoolmodel gedurende tweeënhalf uur per dag, vijf maal per week. Daarnaast werden er ook wekelijks huisbezoeken afgelegd. Dit is van groot belang en moet worden benadrukt omdat beleidsmakers in Nederland onder de naam *Kaleidoscoop*² slechts een deel van het Perry-Preschoolprogramma financieren, namelijk alleen het educatieve deel, maar het huisbezoek niet uitvoerden, met als gevolg dat ze de kans op succes op voorhand beperkten.

UITKOMSTEN

Waarom zijn deze programma's van belang in de context van veiligheid? Deze programma's hadden tal van positieve uitkomsten voor kinderen en soms ook voor de moeders. Er bleken ook relevante resultaten op het gebied van criminaliteit.

Bij het Nurse-family partnership was er op jonge leeftijd een afname van geregistreerde gevallen van verwaarlozing en kindermishandeling. Ook bleek dat de kinderen die deelnamen aan het programma minder vaak waren gearresteerd, minder vaak waren veroordeeld, minder vaak wegliepen van huis, minder rookten, minder alcohol dronken en minder drugsproblemen hadden. Ook bleken de moeders die hadden deelgenomen aan het programma minder vaak gearresteerd te worden.

FIGUUR 1

De Perry Preschool studie: belangrijkste bevindingen op de leeftijd van 40 jaar.

Bron: Schweinhart, Lawrence J. (2003, April 26). *Benefits, costs, and explanation of the high/ scope Perry Preschool program.*

Ook het Perry-Preschoolprogramma had brede positieve uitkomsten voor de deelnemende kinderen. Met 40 jaar functioneerden de ‘projectkinderen’ op vele terreinen beter dan de controlegroep (figuur 1).

Recent onderzoek laat zien dat ook in een ontwikkelingsland zoals Jamaica een stimuleringsprogramma in de vroege jeugd verschillende positieve gevolgen voor de lange termijn heeft. Kinderen in het stimuleringsprogramma rapporteerden minder betrokkenheid bij vechtpartijen en bij ernstig gewelddadig gedrag dan deelnemers uit de controlegroep. Ze hadden als volwassene ook een hoger IQ, een hoger opleidingsniveau, een betere algemene ontwikkeling en waren minder vaak depressief. Na twintig jaar verdienden de kinderen in de interventiegroep 25 procent meer dan die van de controlegroep.

KOSTENEFFECTIVITEIT

Het *Washington State Institute for Public Policy* maakt analyses van beleid en rapporteert daarover op internet. Uit hun evaluatie blijkt dat de Nurse-Family Partnership \$9,600 per kind kost en dat de opbrengsten \$13,181 per kind zijn. Daaruit blijkt dat deze interventie kosteneffectief is. Ook het Perry-Preschoolprogramma was economisch gezien een kosteneffectief project. In het algemeen is voorschool-

se educatie volgens het Washington State Institute kosteneffectief: de kosten zijn: \$7.523, de baten zijn geschat op \$14.934.

VROEG BEGINNEN

Interessant is dat, zoals hierboven werd vermeld, er sinds enkele jaren een Nederlandse variant van het Nurse-Family Partnership is: VoorZorg.³ 0De eerste resultaten van VoorZorg zijn positief: zo roken de VoorZorg-moeders minder dan moeders in een controlegroep en geven zij vaker borstvoeding. Ook zijn de VoorZorg-moeders minder vaak slachtoffer en/of dader van huiselijk en seksueel geweld. Dit alles geeft steun aan de hypothese dat dankzij VoorZorg er straks ook minder criminaliteit zal zijn onder de

Foto: Archief Marianne Junger

Marianne Junger is hoogleraar Studies Maatschappelijke Veiligheid aan de Universiteit Twente.

kinderen die in het Voorzorgprogramma terechtkwamen.

Een belangrijke conclusie op basis van het onderzoek naar deze en gelijksoortige programma's is dat als je vroeg begint met beleid, met interventies, je daar jaren later nog positieve effecten van ziet en dat die effecten ook in de volle breedte waarneembaar zijn: in termen van beter gedrag, betere economische vooruitzichten, minder mentale gezondheidsproblemen en een betere fysieke gezondheid (want minder middelengebruik).

WEINIG EFFECT

Beleid zonder wetenschappelijke basis is echter riskant. Zo hebben in de VS het kostbare project *DARE* en het programma *Scared Straight* laten zien dat ze wel een goed gevoel kunnen geven bij het publiek en beleidsmakers, maar falen als het gaat om het bereiken van het gewenste resultaat. Het *DARE*-project geeft voorlichting aan jongere kinderen over de gevolgen van drugsgebruik, zonder enig aantoonbaar effect na tien jaar. Het *Scare-Straight*project laat jongeren een ‘angstig en shockerend’ bezoek brengen aan de gevangenis, maar met een averechts effect. Want zij recidiveerden juist vaker dan de jongeren die het programma niet volgden. Helaas moet ook worden vastgesteld dat de meeste justitiële interventies geen blijvend effect hebben op gedrag. Er zijn natuurlijk allerlei redenen om sancties op te leggen, maar de gedachte dat die leiden tot beter gedrag blijkt een illusie.

SUCCES VROEGTIJDIGE INTERVENTIES

Samenvattend: interventies op jonge leeftijd voor moeder en kind kunnen langdurige effecten hebben. Ze leiden tot minder criminaliteit maar ook tot betere prestaties op het gebied van onderwijs, economische participatie en gezondheid.

Meer weten over vroegtijdige interventies: zie www.excellence-earlychildhood.ca/home.asp

- 1 jenni.uchicago.edu/papers/Heckman_Science_v312_2006.pdf
- 2 www.nji.nl/nl/Kennis/Projecten/Projecten-Kaleidoscoop
- 3 www.voorzorg.info/smartsite.dws?id=32748

'IN ONS STRAATJE' HUMAN RIGHTS WATCH STELT OORLOGSMISDADEN ISRAËL AAN DE KAAK

Tekst: Peter Sas

Op 11 september 2014 publiceerde de toonaangevende mensenrechtenorganisatie Human Rights Watch (HRW) een rapport over oorlogsmisdaden begaan door het Israëlische leger in Gaza deze zomer. De drie incidenten vonden plaats tijdens de militaire campagne die Israël op 8 juli in Gaza begon, naar eigen zeggen om de raketbeschietingen vanuit Gaza te stoppen en de tunnels vanuit Gaza naar Israël te vernietigen. Volgens HRW is het duidelijk geworden dat Israël tijdens deze campagne oorlogsmisdaden heeft begaan.

HRW heeft de incidenten uitgebreid gedocumenteerd aan de hand van tientallen getuigenverklaringen en onderzoek ter plekke. Het gaat om aanvallen op drie VN-scholen in Gaza op 24 en 30 juli en 3 augustus 2014. De scholen werden op dat moment door de VN gebruikt om Palestijnse vluchtelingen op te vangen. Door de Israëlische aanvallen vielen er in totaal zeker 45 doden, onder wie 17 kinderen. Israël zegt dat de aanvallen gericht waren op militaire doelen in de nabijheid van de scholen, maar volgens HRW is daar geen enkel bewijs voor.

LUKRAAK EN DISPROPORTIONEEL GEWELD

Zowel Israël als de VN vonden tijdens de oorlog in Gaza bewijs dat Hamas of andere Palestijnse strijdgroepen wapens hadden opgeslagen in scholen. HRW erkent dit, maar zegt dat dit niet gold voor de drie scholen die in het onderzoek zijn bekeken. Volgens de mensenrechtenorganisatie was het voor het Israëlische leger

tijdens deze aanvallen duidelijk dat het om VN-scholen ging waar vluchtelingen verbleven. De scholen werden zonder enige aanwijsbare reden beschoten. Bij deze aanvallen opereerde het Israëlische leger dan ook 'lukraak' en 'disproportioneel', zo valt in het HRW-rapport te lezen. De drie aanvallen zijn volgens het internationaal recht oorlogsmisdaden, omdat er willens en wetens – hetzij opzettelijk, hetzij als gevolg van roekeloosheid – op burgers is geschoten.

INTERNATIONAAL RECHT GEBLOKKEERD

Volgens Kenneth Roth, algemeen directeur van HRW, zijn de oorlogsmisdaden van Israël reden genoeg om dit land door het Internationaal Strafhof te laten vervolgen. HRW kan hierbij zelf echter geen rol spelen; alleen landen die bij het Strafhof zijn aangesloten kunnen dat. Maar onder druk van het Westen heeft nog geen enkel land het aangedurfd om een uitspraak van het Strafhof over Israël te vragen. Zelfs het Palestijnse Gezag durft dit niet. Tijdens een uitzending van *Nieuwsuur* op 11 september zei Kenneth Roth: 'Tot zijn grote schande zet het Westen het Palestijnse Gezag onder grote druk om zich niet aan te sluiten bij het Internationaal Strafhof. De Verenigde Staten en de grote Europese landen zeggen tegen het Palestijnse Gezag: als jullie je aansluiten bij het Strafhof, dan snijden wij alle hulp af.' Zo wordt Israël dus de hand boven het hoofd gehouden en kan het ongestraft oorlogsmisdaden begaan.

ONTERECHE BESCHULDIGING VAN ANTISEMITISME

Vanwege de kritiek op het militaire optreden van Israël wordt HRW regelmatig beschuldigd van antisemitisme, zowel door politici als door journalisten. Volgens Kenneth Roth, zelf joods, is dat totale onzin. Terechte kritiek op de staat Israël heeft volgens

hem niets te maken met discriminatie van joden. Roth: 'Ik ben er trots op een jood te zijn. Ik ben totaal geen antisemiet. Maar Israël moet aan dezelfde regels voldoen als elk ander land. Dus als je oorlog voert tegen Hamas, dat overigens zelf ook ongericht oorlog voert, dan houdt dat in dat je alleen op strijders mag richten. Je mag je niet richten op de families van strijders. En ook niet op scholen, op jongens op het strand, of op kinderen die eenden voeren. Maar dit is allemaal wel gedaan door Israël.' (*Nieuwsuur*, 11 september)

SP-STANDPUNT

De conclusies van HRW sluiten goed aan bij het SP-standpunt over Israël-Palestina. In de *Tribune* van september 2014 formuleerde SP-Tweede Kamerlid Harry van Bommel dit standpunt als volgt: 'Het beleid van Israël is al sinds jaar en dag in strijd met vele VN-resoluties en de Conventie van Genève... Beide partijen moeten worden aangesproken op schendingen van het internationaal recht. Let wel: de Palestijnen hebben het internationaal recht aan hun kant. Omdat ze onder bezetting leven, omdat hun grond gestolen wordt... Zij hebben volgens het internationaal recht dan ook het recht om zich met geweld te verdedigen tegen de bezetting. Maar burgerdoelen aanvallen hoort daar niet bij.' Wat de SP betreft zijn zowel de oorlogsmisdaden van Israël als de lukrake raketbeschietingen van Israëlische burgerdoelen vanuit Gaza in strijd met het internationaal oorlogsrecht.

Het rapport van Human Rights Watch is te vinden op: www.hrw.org/news/2014/09/11/israel-depth-look-gaza-school-attacks